

I MƏQALƏ

Liderlik missiyası

“Liderlik missiyası” anlayışının izahına çox rast gəlirik. Onları ümumiləşdirsək, bir neçə müddədə yığcam ifadə edə bilərik. Bu missiyanı insanın varlıq kimi təyinatının fəlsəfəsi olaraq dəyərləndirənlər vardır. Latınca “missio”dan alınmışdır. Ümumi halda mövcud olmanın və ya fəaliyyətin mənasını ifadə edir. Yəni liderin bu missiyasının mənası, mahiyyəti və məqsədini necə görməsi ilə bağlıdır. Başqa sözlə, missiya şəxsin həyat fəlsəfəsinin bugünü ilə gələcəyinin qarşılıqlı əlaqəsinin dinamikasında formalaşan fəaliyyət keyfiyyətidir. Bir sıra hallarda, görünür, bu məqamı nəzərə alaraq yazırlar ki, liderin missiyası qarşısına fəvqəl vəzifələr qoymaq, mövcud reallığın sərhədini aşan üföqlərdə özünü görə bilmək qabiliyyətidir. Bu anlamda missiyanı “dəyərlərə fokuslanmaq” qabiliyyəti kimi də təsvir etmək olar.

İdarəetmə aspektində liderlik missiyasını strateji idarəetmənin təməl anlayışlarından biri kimi də qəbul edə bilərik. Burada əsas hədəf liderin milli müəyyən etdiyi və qarşısına qoyduğu başlıca məqsədə çatdırmaqdan ibarətdir. Bu keyfiyyətdə missiya üç tərkib hissəsinə ayrılabilir: Birincisi, gələcəyi görməyi və başqalarını buna inandırmağı bacarmaq, ikincisi, baxışlarını həyata keçirmək üçün səmərəli strategiyaları formalaşdırmaq, üçüncüsü, komandanın hazırlanması və motivasiyası.

Deməli, liderin missiyası toplumu birləşdirməli, onlara nəyin uğrunda mübarizə aparmalı olduqlarını izah etməklə sıx bağlıdır. Bunu lider ideologiya vasitəsilə edə bilər. Milli ideya və ideologiya liderlik missiyasında mərkəzi yer tutur. Milli ideya və ideologiya vasitəsilə lider insanlara qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün inam, fəallıq və məqsəddöynünlük aşılayır.

Siyasi liderin missiyası vurğulanan məqamların hər birini özündə ehtiva edir. Lakin siyasi lider üçün üzərinə götürdüyü missiyanı yerinə yetirmək daha mürəkkəb, riskli, gözlənilməz və qeyri-müəyyənliklərlə xarakterizə olunan dinamik situasiyalarda uğurlu olmağı tələb edir. Bu isə missiyanın taktiki və strateji aspektləri arasında səmərəli dinamik əlaqə qurmağı tələb edir. Hər tarixi mərhələdə, bu, özəl məzmun ala bilər.

Bunlardan başqa, liderin missiyası onun miqyası, müddəti və məqsədi baxımından təsnif oluna bilər. Bu faktorlara görə, liderin adı missiyası ilə tarixi missiyası arasında məzmun və məqsəd fərqlərini də görmək lazımdır. Adətən liderin tarixi missiyası ölkə üçün çox böhranlı, siyasi və geosiyasi baxımdan olduqca həssas, yeni dövlətçilik səviyyəsinə yüksəlmək zərurəti yarananda aktuallaşır. Doğrudan da bu kimi möhtəşəm vəzifələrin öhdəsindən gəlmək üçün liderin fəaliyyəti başqa dövrlərdə olduğundan fərqlənə bilər. Təsədüfi deyildir ki, Qərbi politologiyasında keçən əsrin 70–80-ci illərində və sovetlərin dağılmasından sonrakı dövrdə uğurlu liderliyi, sözün həqiqi mənasında, “tarixi liderlik missiyası” anlayışı ilə sinonim kimi təqdim edilirdi.

XX əsrdə Qərbdə liderlik missiyaları

Məsələn, keçən əsrin 70–80-ci illərində ABŞ və Avropada özünü göstərən güclü böhran tarixi missiya yerinə yetirə biləcək lider ehtiyacını olduğu haqqında müzakirələr yaratmışdı. Həmin kontekstdə ABŞ və Böyük Britaniya üçün “reyqanizm” və “tetçerizm” kimi anlayışlar məş-

Liderlik missiyası

hurlaşmışdı. Çünki həmin idarəetmə konsepsiyası sayəsində R.Reyqan və M.Tetçer liderləri olduqları ölkələri böhrandan xilas etmişlər (“reyqanizm” və “tetçerizm” mahiyyətcə monetar xarakterli konsepsiyalardır və kapital faktoru əsasında cəmiyyəti transformasiya etməyi nəzərdə tuturdu). Lakin fransız sosioloq Mişel Turana görə, həmin siyasət, ümumiyyətlə, Qərbi cəmiyyətlərində sosial ədalətsizliyi gücləndirdi ki, bunun da fonunda R.Reyqan və M.Tetçerin liderlik missiyalarının tarixiliyi haqqında fikirlər haçalanır.

Lakin Henri Kissincerin 2022-ci ildə nəşr olunmuş əsərində XX əsrdə dünyada 6 liderlik strategiyasından bəhs edilir. Həmin strategiyalar, faktiki olaraq, liderin tarixi missiyası kateqoriyasına aid edilə bilər. H.Kissincer konkret olaraq, ABŞ, Böyük Britaniya, Almaniya, Fransa, Misir və Sinqapur liderlərinin strategiyasını politoloji təhlil edir. ABŞ-də Riçard Niksonun, Böyük Britaniyada Marqaret Tetçerin, Almaniya Konrad Adenauerin, Fransada Şarl de Qollun, Misirdə Ənvər Sədatın və Sinqapurdə Li Kuan Yunun liderlik strategiyalarını araşdırmışdır. R.Niksonun strategiyasını H.Kissincer “tarazlıq strategiyası”, M.Tetçerin strategiyasını “inandırma strategiyası”, K.Adenauerin strategiyasını “barış strategiyası”, Şarl de Qollun strategiyasını “iradə strategiyası”, Ə.Sədatın strategiyasını “transendent strategiya”, Li Kuan Yunun strategiyasını “mükəmməllik strategiyası” adlandırır.

Belə görünür ki, XX əsrdə H.Kissincerin böyük önəm verdiyi 6 strategiyanın hər biri özəl məzmunu və məqsədə malik olmuşdur. Bunun səbəbi vurğulanan ölkələrin fərqli tarixi, siyasi, geosiyasi, sosial, iqtisadi və ideoloji mövqedə olması ilə əlaqəlidir. Deməli, liderin missiyasının məzmunu və məqsədi ölkəni xarakterizə edən bir sıra faktorlarla sıx əlaqəlidir. Lakin maraqlıdır ki, qarşılarına qoyduqları məqsəddən asılı olmayaraq, H.Kissincer

həmin 6 strategiyaları həyata keçirən liderlərin tarixi missiya yerinə yetirdiklərini ifadə edir. Bunu konkret parametrlərə görə müəyyən edir.

Həmin parametrlər liderin ölkəni düşdüğü vəziyyətdən keyfiyyətcə daha səmərəli vəziyyətə çıxarması, sosial-iqtisadi və mədəni aspektlərdə dövləti tamamilə yeni keyfiyyətlərə malik duruma transformasiya etməsi, yeni milli ideya formalaşdırması və yeni dünya nizamının formalaşmasına ciddi töhfə verməsindən ibarətdir. Yəni, H.Kissincer 6 strategiyanın hər birini həm konkret ölkə üçün, həm də dünya üçün oynadığı rola görə tarixi adlandırır. Həm də hər bir strategiyaya II Dünya müharibəsindən sonra yaranmış global geosiyasi düzən fonunda qiymət verir.

Məsələn, K.Adenauer II Dünya savaşıdan sonra alman cəmiyyətini reallıqla, yaranmış vəziyyətlə barışmalı olduğuna inandıra bilmişdi, M.Tetçer ingilisləri özünün monetar siyasətinə Britaniyanın möhtəşəmliyini qorumaq kontekstində inandırmış, Şarl de Qoll iradəsinin hesabına məğlub Fransanı liderlər liqasına yenidən qaytara bilmişdir, Ə.Sədat ərəb dünyasının yəhudilər haqqında fikirlərini sözün həqiqi mənasında transdent edərək yeni münasibət formalaşdırma bilmişdi, R.Nikson Vyetnamdakı məğlubiyətdən sonra amerikalı cəmiyyətini dünya siyasətində tarazlığı gözləməyin vacibliyinə inandırmışdı. Onların sırasında Sinqapurun başçısı Li Kuan Yu daha möhtəşəm yeniliklər etmişdi. O, Sinqapuru həm Britaniya müstəmləkəsindən xilas etmiş, həm multikultural cəmiyyət yaratmış, həm yerləşdiyi regionda bir neçə dövlətin birliyinə nail olmuş, həm də Sinqapurun mükəmməl inkişafına nail olmuşdur.

Belə çıxır ki, H.Kissincerin seçdiyi 6 liderlik strategiyasını xarakterizə edən ümumi məqam liderlərin öz ölkələri və dünya üçün tarixi sayıla biləcək yeniliklər edə bilməsi, onların inkişafını tamamilə yeni

istiqamətə yönəldə bilmələri ilə bağlıdır.

H.Kissincerin təhlillərindən və ümumi politoloji təsvirlərdən liderliyin tarixi missiyası haqqında nəticə əldə etmək olar.

Tarixi liderlik missiyası

Hər şeydən öncə aydın olur ki, liderin missiyası o zaman tarixi adlandırıla bilər ki, qarşısına ölkəsinin inkişafını yeni keyfiyyət səviyyəsinə yüksəltmək məqsədini qoysun və ona uyğun strategiya hazırlasın. Həmin strategiyaları ardıcıl olaraq reallaşdırın (eksklüziv formada). Bu zaman lider mütləq yeni milli ideya formalaşdırmalıdır. Cəmiyyətin sosial, siyasi, iqtisadi, mədəni və ideoloji parametrlərini yeni milli ideyaya uyğun “formatlaşdırmalıdır”. H.Kissincerin məntiqinə görə, liderin yeni milli ideya müəyyən etməsi qarşısına qoyduğu yeni məqsədlərə çatmaq üçün bütövlükdə cəmiyyəti səfərbər etməsi zəruriliyi ilə bağlıdır. Milli ideya bu prosesdə əsas motivəddici və istiqamətverici mənəvi ideal gerçəklik kimi çıxış edir.

Bunlarla yanaşı, H.Kissincerin çox əhəmiyyətli bir şərti də diqqəti çəkir. Lider o zaman tarixi liderliyə yüksəlir ki, fəaliyyəti regionun və dünyanın yeni geosiyasi düzənində ciddi töhfələr verir. Yəni liderin fəaliyyətinin tarixiliyi ölkə miqyası ilə məhdudlaşmaya bilər. Hər yeni tarixi mərhələdə öz ölkəsini uğurlu yeniləşmə xəttinə çıxarmaqla yanaşı, regional, multiregional və global miqyaslarda dövlətlərarası münasibətlərə yeni düzən gətirə bilər. Yuxarıda vurğuladığımız dünyanın 6 strategiyası II Dünya savaşıdan sonra düzənə dağılmış dünyaya onların hər birinin gətirdiyi yeni qaydalar prizmasında qiymətləndirilmişdir. Faktiki olaraq liderin tarixi missiyası həmin düzənin formalaşdırılmasında həlledici rol oynamalıdır.

Burada qarşıya iki mühüm vəzifə çıxır. Birincisi, strategiyaları düzgün müəyyənləşdirmək, ikincisi, onu eksklüziv həyata

Mən həmişə xalqıma xidmət etmişəm.

Heydər ƏLİYEV,
Ümummilli lider

keçirmək. Bu iki vəzifənin vəhdətində çox sayda tarixi, şəxsi, siyasi, geosiyasi, milli, regional faktorlar qarşılıqlı əlaqədə olurlar.

Strategiyanın düzgün müəyyənləşdirilməsi

Bu, liderlikdə çox mühüm komponentdir. Strategiyanı düzgün müəyyən etmək nəzəri və praktiki aspektlərin optimal nisbətini müəyyən etməyi qarşıya qoyur. Bu zaman lider həm fəaliyyətin çərçivəsini düzgün müəyyən etməlidir, həm də onun ideologiyasını gerçəkliklərə əsaslanaraq təyin etməlidir. Ulu öndər Heydər Əliyev azərbaycançılığı liderlik strategiyasının ayrılmaz hissəsi kimi məzmunlaşdırdı. Bu ideologiya özünün funksional potensialını XXI əsrdə də çox dolğun nümayiş etdirir.

Bunlarla yanaşı, liderlik strategiyası əsas məqsədi elə müəyyən etməlidir ki, verilən zaman kəsimində gerçəkçi və səmərəverici olsun. Ölkənin əsas ehtiyacını ödəsin. Ərazi bütövlüyünün təmini başlıca məqsəd kimi çox düzgün seçim idi. Bu problemin həlli Azərbaycanı yeni tarixi mərhələyə çıxardı. Liderliyin tarixiliyi bununla sıx bağlıdır. Belə aydın olur ki, müasir mərhələdə Azərbaycan nümunəsində tarixi lider anlayışının mühüm tərəflərindən biri ölkənin bir tarixi mərhələdən digərinə transformasiyası ilə sıx əlaqəlidir.

Bu tezisnin politoloji əhəmiyyəti Azərbaycanda XXI əsrdə liderin tarixi xidməti, bütövlükdə, ölkənin, dövlətin və cəmiyyətin transformasiyalarının tarixi məzmun kəsb etməsi kontekstində dərk olunmalıdır. Müqayisə üçün deyək ki, əgər Almaniya və ya Fransada II Dünya savaşıdan sonrakı dövrdə liderliyin tarixiliyi silsilə xarakterli parametrlərlə müəyyən olunmurdusa, Azərbaycan nümunəsində fərqli mənzərədir. Belə ki, Almaniya II Dünya savaşıda məğlub oldu. Fransa da elə uğurlu ola bilmədi, hər halda müharibədən tarixi qələbə ilə təkbaşına çıxma bilmədi. Buna görə də K.Adenauer və Şarl de Qollun tarixi liderliyi məğlub ölkəni yaranmış yeni şərtlər daxilində uğurlu inkişaf xəttinə çıxarmaqla ifadə olunmalı idi. K.Adenauer barış strategiyası ilə buna nail oldu, Şarl de Qoll isə yüksək iradi keyfiyyətlər hesabına ölkəsi üçün tarixi xidmət göstərdi. Lakin bu tarixi transformasiyadan sonra nə Almaniya, nə də Fransada liderliyin tarixi nümunəsi meydana gəldi. Onlar inkişaf etdilər, dünya geosiyasi sistemində töhfələrini verdilər, lakin liderliyin tarixiliyi meyarları ödənmədi. Hətta Fransada hazırda liderlik böyük böhran içindədir – E.Makronun fəaliyyəti çox sual doğurur.

Deməli, XX əsrin 6 uğurlu liderlik strategiyası bir dəfə ölkəni irəli çıxarmışdır, lakin ondan sonra tarixi potensialı xeyli passivləşmişdir – yeni tarixi liderlik nümunələri gözə dəymir.

Azərbaycanda isə tarixi liderliklə bağlı tamamilə fərqli proseslər özünü göstərməkdədir. Bir mərhələnin tarixi liderliyi növbəti mərhələ üçün liderliyin tarixiliyinə münbit şərait yaratmışdır. Bu, Azərbaycanda tarixi liderliyə Heydər Əliyev–İlham Əliyev xətti üzrə fəlsəfi və politoloji yanaşmaya xeyli əsas verir.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru